

'Kroniek'

Mededelingen
Oudheidkundige Kring
Voorst

28e jaargang nr. 2
2005

Digitized by Google

Oudheidkundige Kring Voorst
(opgericht 18 december 1975)

Dagelijks bestuur

Voorzitter:

E. van de Zedde, Koningin Wilhelminaweg 15, 7391 ER Twello, tel. (0571) 27 29 43

Secretaris:

M.H. Roos-Roelofsen, Rijksstraatweg 20, 7383 AR Voorst, tel. (0575) 50 20 99

Penningmeester/ledenadministratie:

J. Muller, Rijksstraatweg 136, 7391 MG Twello, tel. (0571) 27 47 68

Leden:

R. Egberts, Meermuidensweg 23, 7391 TE Twello, tel. (0571) 27 44 49

J. Groenenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello, tel. (0571) 27 60 37

Mr. J.H. Hermsen, Rozenhoflaan 10, 7201 AV Zutphen, tel. (0575) 51 52 48

G.B.J. Reinders, Wijkseweg 32a, 7396 BD Terwolde, tel. (0571) 27 43 32

W.A. Hartmans-Gotink, Blankematerweg 2, 7397 NT Nijbroek, tel. (0570) 56 17 37

De contributie bedraagt € 14,- per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde post-adres € 16,50. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.

Voor het aan- en afmelden van het lidmaatschap en het doorgeven van adreswijzigingen kunt u contact opnemen met de penningmeester (zie boven).

Kroniek

Kroniek is het mededelingenblad van de Oudheidkundige Kring Voorst en verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst en is in beperkte aantallen à € 3,00 te koop bij het VVV-kantoor in Twello en boekhandel Oonk in Twello.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteurs.

Redactie-adres: H. Kleinjan, Langestraat 51, 7419 AR Deventer, tel. (0570) 641 648,
e-mail: "kroniek@email.com".

Werkruimte Oudheidkundige Kring Voorst

Stationsstraat 59a

7391 EJ Twello

tel. (0571) 27 70 90

Geopend op dinsdag en woensdag van 9.00 tot 16.00 uur en op donderdagavond van 19.00 tot 21.00 uur.

ISSN 1384-8682

Kroniek

Juni 2005, 28e jaargang nr. 2

Inhoud

	Blz.
Activiteitenkalender	2
Van de redactie	2
Van de bestuurstafel	E. van de Zedde 3
Verslag Jaarvergadering OKV 14 april 2005	J. Roosenschoon 3
De opening van de foto-expositie in de Wilpse klei op 5 mei 2005	E.H. Stol 5
6 mei: rit 'Keep Them Rolling' langs crashsites in de gemeente Voorst	H. Muller 7
Ook gemeentearchief belangrijk bij stamboomonderzoek	A. Geerts 9
Een onbekende gevelsteen op de zolder van de "Kleine Noordijk"	E.H. Stol 11
Waarom werd vliegveld Teuge in de Tweede Wereldoorlog nooit gebombardeerd?	J.J. Speelziek 14
Evangelisatie in Terwolde	J. Lubberts en J. Schutte-Geurtsen 16
Uit de bladen	J. Roosenschoon 28
Lebuïnus, een grote onbekende	D. Otten 29
Nieuwe aanwinsten	J. Lubberts 32

Foto omslag:

Een groep belijdeniscatechesanten rond 1940. Van links naar rechts: achterste rij: Riek Teunissen, Grietje Veldwijk, Teuntje van Baak, Toos van Oorspronk, Hendrik Hekkert, Dinie van Baak, Dinie Veldwijk; voorste rij: Grietje Ravenhorst, eerv. heer De Jonge, Willempje Sneller en Johan Horstman (zie het artikel "Evangelisatie in Terwolde", vanaf pagina 16.).

Tenzij anders vermeld komen alle foto's in deze Kroniek uit de collectie van de O.K.V.

**De Kroniek verschijnt vier keer per jaar:
in de maanden maart, juni, september en december.
Uiterste inleverdatum kopij voor de volgende Kroniek:
1 augustus 2005**

Activiteitenkalender

Rondleiding kasteel Ter Horst in Loenen - zaterdag 27 augustus 2005

Voor de OKV-leden is er op zaterdag 27 augustus a.s. van 14.00 tot 15.30 uur een rondleiding in kasteel Ter Horst. Graag **vóór 17 augustus 2005** opgeven bij Ruud Egberts, tel. (0571) 27 44 49 of e-mail famegberts@hetnet.nl; of bij Jan Groenenberg, tel. (0571) 27 60 37.

Lezing "Heksengeschiedenissen en toverij-onderzoek in Gelderland" - donderdag 29 september 2005

Op donderdag 29 september a.s. houdt de heer D. Schlüter uit Enschede een lezing over heksengeschiedenissen en toverij-onderzoek in Gelderland.

Locatie: Stationskoffiehuys aan de Stationsstraat in Twello. Aanvang is 20.00 uur.

Lezing "Watermolens en wasserijen op de Veluwe" - donderdag 24 november 2005

De heer H. Hagens uit Almelo houdt op donderdag 24 november 2005 in Dorpshuis "de Pompe" in Wilp een lezing over watermolens en wasserijen op de Veluwe. De lezing begint om 20.00 uur.

Van de redactie

Deze Kroniek staat gedeeltelijk in het teken van de 60-jarige herdenking van de bevrijding. Zo blikt Ed Stol terug op de (laatste) foto-expositie over de oorlog en beschrijft Hans Muller de rit van de militaire 'Keep Them Rolling'-voertuigen langs de plekken in de gemeente Voorst waar in de oorlog vliegtuigen gecrasht zijn. Jan Speelziek weet het antwoord op de vraag waarom vliegveld Teuge - toch een mogelijk militair doelwit - in de oorlog nooit gebombardeerd is.

Van de overige artikelen in deze Kroniek is het artikel van Jan Lubberts en Josien

Schutte over de evangelisatie in Terwolde het omvangrijkst. Ze beschrijven hoe binnen de Terwoldse dorpskerk een "scheuring" ontstond tussen een vrijzinnige en een meer orthodoxe groep kerkgangers. De laatste groep bouwde een eigen kerkje, Pniël aan de Wijkseweg, maar een kleine honderd jaar kwamen beide stromingen toch weer bij elkaar. Een interessant artikel over een onderwerp waarover in de Kroniek nog niet vaak geschreven is. Het lezen waard dus, evenals de andere bijdragen uiteraard.

Van de bestuurstafel

door E. van de Zedde

De eerste bestuursvergadering in de nieuwe samenstelling heeft direct een aantal goede bespreekpunten opgeleverd. Wij hebben geconstateerd dat de laatste ledenvergadering verrassend goed is bezocht. Stoelelen bijzetten is niet iedere ledenvergadering aan de orde.

De oorlogsexpositie had wat last van het slechte weer, maar de foto-expositie zag er weer geweldig uit. Het vele werk van vrijwilligers heeft positieve reacties opgeleverd van de bezoekers.

Het sleutelbeheer binnen de vereniging is een punt van zorg. Om te voldoen aan de verzekeringsvoorwaarden moet er goed zicht zijn op het sleutelbeheer. De sleutelhouders moeten dit aangeven op een aparte lijst, die komt te hangen in het gebouw.

Er zijn wensen uitgesproken inzake de ICT binnen de OKV. Er moeten keuzes wor-

den gemaakt en dit zal verder worden behandeld in de volgende vergadering.

Het afscheid van Gerrit en Marie Mulder bij het Stationskoffiehuis was een gezellige bijeenkomst.

Ook willen wij extra aandacht vestigen op ons 30-jarig jubileum aan het eind van dit jaar; de financiële middelen voor activiteiten zijn beperkt.

Er zijn meer vrijwilligers meegegaan met de excursie naar Xanten dan aangemeld, maar met goede wil is veel op te lossen. Het weer werkte positief mee en ook het busvervoer van OAD met de luxe KNVB-bus was bijzonder. Onderweg leek het wel, 'het' Nederlands elftal op weg naar een belangrijke wedstrijd...

Voor wat betreft de advertenties in de Kroniek is verder nog geen voortgang te melden. Het gaat wat moeizaam.

Verslag Jaarvergadering OKV 14 april 2005

door J. Roosenschoon

1. Opening

De voorzitter, Jan Oolman, verwelkomt een volle zaal in café-restaurant Bosgoed in Wilp-Achterhoek. Ruim 70 leden zijn aanwezig. Bericht van verhindering is er van dhr. Schuth, mevr. Koster en de fam. Ten Bosch. Mevr. Hartmans komt later.

2. Verslag jaarvergadering 2004

Het jaarverslag over 2004 van de secretaris wordt zonder opmerkingen goedgekeurd.

3. Mededelingen

- De oorlogstentoonstelling op de Wilpse Klei wordt 5 mei geopend door ons erelid de heer L. Sevenster. Om 10.00 uur is de ontvangst in dorps huis De Pompe in Wilp, waarbij iedereen van harte welkom is. De fototentoonstelling is op 5, 6 en 7 mei te zien, waarbij de route het gemakkelijkst op de fiets te volgen is. De organisatoren, met in de hoofdrollen Gerrit Mulder en Bertus ten Bosch, zijn druk met de voorbereidingen van dit evenement dat weer zeer de

moeite waard belooft te worden.

- Op zaterdag 16 april vindt de presentatie van de Terwoldse Woordenlijst van J. Vredenberg plaats tijdens de jubileum-receptie van de vereniging Dorpsbelangen Terwolde. Plaats van handeling: restaurant Dorpszicht in Terwolde, vanaf 14.30 uur.

- De OKV heeft medewerking verleend aan informatieborden die bij monumenten in de gemeente Voorst komen te staan. Het is een initiatief van de Lions. Het worden in totaal 36 borden en ze zijn bedoeld voor zowel inwoners als toeristen.

- Het boek ter gelegenheid van het 100-jarig jubileum van de RABO-bank is uit. Het ziet er prachtig uit en er zijn al veel positieve reacties op geweest. Vrijwilligers van de OKV hebben er in totaal zo'n 1900 uur met enorme inzet aan gewerkt. De voorzitter dankt Gerrie Groenewold, Josien Schutte, Wim Tempelman, Harry Kleinjan en Frans Haagen voor hun inzet met een bon voor een gezellig etentje.

- Het bestuur heeft besloten adverteerders voor de Kroniek te gaan werven om extra inkomsten te verkrijgen.

- Aankondiging activiteiten: op 27 augustus is er een excursie naar kasteel Ter Horst in Loenen. Op 29 september is in het Stationskoffiehuis een lezing over heksen en toverij en op 24 november in Wilp een lezing over watermolens en wasserijen op de Veluwe.

De heer Doornebosch vraagt naar aanleiding van de kosten van de Kroniek of de Kroniek niet beter rondgebracht kan worden door vrijwilligers. De heer Lubberts antwoordt dat de kosten, door het versturen per post van de exemplaren die niet rondgebracht kunnen worden, in totaal

duurder zullen uitvallen.

4. Jaarverslag 2004 secretaris

Het jaarverslag wordt zonder opmerkingen goedgekeurd.

5. Financieel jaarverslag

De penningmeester verduidelijkt enkele punten. De afkorting w.k. betekent Wilpse Klei.

6. Kascontrolecommissie

De heer Braunius en mevr. Albers hebben de kas in orde bevonden. De penningmeester wordt hierop gedechargeerd.

7. Begroting 2005

Ook hier verduidelijkt de penningmeester enkele punten, waarna de vergadering zich in de begroting kan vinden.

8. Bestuursverkiezing

Het opvallende feit doet zich voor dat het hele Dagelijks Bestuur aftreedt. Dit komt gelukkig niet door zaken die zich binnen de vereniging afspelen, maar meer door verschillende persoonlijke omstandigheden. Het bestuur is blij drie goede kandidaten gevonden te hebben die zich ook al hebben warmgedraaid. Ze hebben zich in de laatste Kroniek al voorgesteld. Als secretaris: Martha Roos uit Voorst; als penningmeester: Hans Muller uit Twello; als voorzitter: Bert van de Zedde uit Twello. Met applaus worden de nieuwe bestuursleden verwelkomd. Jan Oolman wenst ze succes met de vervulling van hun nieuwe bestuurstaken.

9. Rondvraag

- Meindert Niemeijer meldt dat de contri-

butie nog niet geïnd is. Hij wil dat samen met de nieuwe penningmeester doen, in het kader van het inwerken. Het zal binnenkort gebeuren.

- Hans Muller heeft van de firma Bessels uit Twello een computer gekregen. Hij biedt het als welkomstcadeau voor de vereniging aan en overhandigt de voorzitter alvast de muis.

- Ruud Egberts richt het woord tot de drie scheidende bestuursleden. Hij memoreert een aantal feiten die in de laatste jaren bereikt zijn binnen en door de OKV zoals: het hoge aantal verenigingsleden, de nieuwe accommodatie aan de Stationsstraat, de vaste plek van de vereniging in de Voorster samenleving, het behouden archief in de gemeente Voorst en de automatisering die op verschillende plaatsen binnen de OKV heeft 'toegeslagen'. Verder spreekt hij Jan Oolman, Meindert Niemeier en Judith Roosenschoon ieder persoonlijk toe en overhandigt hen afscheidscadeau's in

de vorm van boeken en (later) bloemen.

- Bert van de Zedde houdt zijn 'maiden speech'. Hij vertelt veel zin in zijn nieuwe taak te hebben en hiermee te beginnen door eerst eens rustig de tijd te nemen om kennis te maken met de mensen, en de dingen die gaande zijn binnen de vereniging.

- In de kascontrolecommissie blijft de heer Braunius nog een jaar actief. Als tweede lid biedt zich aan de heer Lutje Berenbroek en als reserve de heer E. Aalpoel.

Na de pauze toonde de Deventer cineast Jan Nomden een film die hij maakte naar aanleiding van de oorlogstentoonstelling op de Wilpse Klei. Naast interviews met de organisatoren van de tentoonstelling en bewoners op de Klei, liet hij hierin ook oude zwart-witbeelden van de oorlog zien. Daarna draaide de heer Nomden nog een propagandafilm met beelden van het leven in de kazerne in Schalkhaar.

De opening van de foto-expositie in de Wilpse Klei op 5 mei 2005

door E.H. Stol

Eindelijk was het zover en kon de fototentoonstelling in de Wilpse Klei over de operatie 'Cannonshot', de oversteek over de IJssel van de Canadezen op 12 april 1945, worden geopend.

Maandenlang hebben Gerrit Mulder, Bertus ten Bosch en Jan Siero naar deze laatste fototentoonstelling in de Wilpse Klei toe-

Voor het laatst laten de doelzakspelers hun tonen over de Wilpse Klei gaan als een saluut aan de gevallenen.

gewerkt en alles was tot in de puntjes voorbereid. Ze hadden al ervaring, want het was niet de eerste keer dat ze deze tentoonstelling organiseerden.

Voor de opening van de foto-expositie ter gelegenheid van de 60e viering van de bevrijding op 5 mei waren genodigden en belangstellenden uitgenodigd in het Dorphuis 'De Pompe' in Wilp. Een attente doelzakspeeler stond bij de ingang gereed om de binnenkomende gasten met marsmuziek te verwelkomen. Binnen wachtte koffie en een snee krentenwegge. Met een woord van welkom begroette de voorzitter van de OKV, Bert van de Zedde, de gasten en de ereleden van de OKV. In zijn toespraak memoreerde hij het vele werk dat aan deze tentoonstelling was voorafgegaan. Als blijk van waardering bood hij de drie echtgenotes van de organisatoren een bos bloemen aan.

Daarna werd iedereen uitgenodigd om ach-

ter de doelzakspelers aan naar de dijk te lopen waar inmiddels een 25-ponder, het Engelse standaard kanon uit de Tweede Wereldoorlog, gereed stond. De eer om het openingsschot af te vuren kwam toe aan het OKV-erelid Livius Sevenster die zich dat buitenkansje niet liet ontgaan. Nadat hem was uitgelegd wat hij moest doen en nadat hij met zijn handen het afvuurmechanisme had afgetast werd de vuurmond geladen met een kardoos. Met een stevige klap op de afvuurhendel liet Sevenster met een daverende knal en veel kruitdamp het 'openingsschot' de Wilpse klei in rollen en was de tentoonstelling geopend. Daarna ging men lopend of fietsend met de oranjekleurige handleiding bij de foto-route de Wilpse Klei op om de foto-expositie te bekijken. Honderden belangstellenden hebben deze donderdag en de daarop volgende dagen de uitgezette route gevolgd. Alleen de zondag was het slecht weer en

Vorbereidingen voor het openingsschot voor de foto-expositie. Bertus ten Bosch kijkt toe hoe Livius Sevenster zich gereed maakt voor het afvuren van de 25-ponder.

De overtocht van de IJssel bij Wilp, april 1945.

kwamen er weinig bezoekers. Waarschijnlijk had men meer belangstelling voor de laatste grote Canadese parade in Apeldoorn. De OKV kan terugzien op een zeer ge-

slaagde foto-expositie en wat belangrijk is: de foto's blijven bewaard (voor later) in de OKV- en privé-archieven.

6 mei: rit 'Keep them Rolling' langs crashsites in de gemeente Voorst

door H. Muller

Op 6 mei reed via de Houtwalstraat een colonne voertuigen van 'Keep Them Rolling' de Wilpse Kleipolder binnen. 'Keep Them Rolling' is een vereniging met als doel het in stand houden van een 'rijdend museum' van militaire voer-, vaar- en/of vliegtuigen die in de Tweede Wereldoorlog werden gebruikt. Het aantal leden bedraagt circa 1300.

Aangezien de scribent van dit stuk niet alleen penningmeester is van de OKV, maar toen ook voorzitter van het Voorster Bevrijdings Comité én lid van 'Keep Them Rolling', was juist die combinatie aanleiding tot het organiseren van een rit op 6 mei. Als thema voor deze rit werd "Crashsites in de gemeente Voorst" gekozen. Vanuit de startplaats Loenen (Hotel Bos-

oord) werd koers gezet richting “de Klei”. Aan de hand van een routeboek reed de stoet langs Slot Nijenbeek en boerderij ‘Het Veen’ (eerste commandopost van kolonel Sidney Frost van de PPCLI) naar boerderij ‘De Kribbe’. Daar werd de warme lunch (bereid op een veldkeuken uit WO 2) genuttigd. Op hetzelfde moment gebruikten de Canadese veteranen die te gast waren in de gemeente Voorst hun lunch in de kerk te Wilp. Tijdens die lunch is door ondergetekende een Powerpoint-presentatie gehouden met een honderdtal foto’s van de expositie.

Na afloop hiervan heb ik mij met mijn Dodge gevoegd bij de rest van de voertuigen en hebben we de komst van de veteranen afgewacht.

Toen die arriveerden werd door de re-enactmentgroep een saluutschot afgevuurd.

Aardig om te vermelden is dat één van de veteranen, Stuart Brown, daadwerkelijk de IJssel is overgestoken. Voor hem was het

De kolonne voertuigen bij ‘De Kribbe’.

Het saluutschot afgevuurd door een veteraan van het regiment Hastings and Prince Edwards.

een bijzonder moment om weer in deze omgeving te zijn. Met hem hebben we op 7 mei ook nog de tijdelijke begraafplaats aan de Rijksstraatweg in Teuge bezocht. Hier lagen een aantal kameraden van zijn regiment (Hastings and Prince Edwards) begraven.

Aansluitend werd koers gezet richting Bussloo, alwaar onder één van de golfbanen nog steeds een Focke Wulf FW 190 in de grond zit. Verder ging het richting Twello en via de Terwoldseweg, Meermuidenseweg naar de Bandijk. Bij ‘het Melkleen’ via de Haverkampsweg, waar een P 51 Mustang is neergekomen, naar Terwolde. Langs de Meintjes (crash van een Boeing B 17 G) en via Nijbroek richting Vaassen. Via de Geerstraat reden we door tot vlak vóór de snelweg. Linksaf (net voor de brug) via de Weteringsdijk, waar wederom een Boeing B 17 G een onvrijwillige landing heeft gemaakt. Via De Vecht ging het richting Teuge en via De Zanden kwamen

we op de Oude Wezenveldseweg. In de hoek van de Zanden – Oude Wezenveldseweg is in de nacht van 11 op 12 juni 1943 een Lancaster van het 110 Squadron neergestort. Er was één overlevende, Linton Stephenson. De overige bemanningsleden liggen begraven op de begraafplaats te Terwolde. Vanuit Teuge ging het richting Twello en via de Basseltlaan, waar vlakbij de Rijksstraatweg bij huisnummer 5 op 6 november 1944 een Hawker Typhoon neerstortte, werd koers gezet richting Teuge, via de Rijksstraatweg.

Ongeveer halweg Teuge is rechts van de weg het poeliersbedrijf van de firma Leerkes. Op het land achter dit bedrijf maakte op 25 december 1944 een Arado, een tweemotorig straalvliegtuig van de Luftwaffe, een noodlanding.

Via ondermeer de Stationsstraat in Teuge ging de rit richting Wilp-Achterhoek en

Klarenbeek. Bij “de Nieuwe Zweep” linksaf de Hessenallee in. Op de hoek van de 2e straat links staat een propeller in de tuin. Deze is van een Wellington die hier in de nacht van 30 op 31 mei 1942 verongelukte. Bij dit monument is door de ambassadeur van Tsjechië op 4 mei een bloemengroet gebracht ter nagedachtenis aan O. Jambor.

Langs diverse crashsites van ondermeer een Halifax (bij boerderij “de Kolke” aan de Klarenbeekseweg en een Hawker Typhoon (Voorsterklei, nabij boerderij “Het Sinderen”), werd koers gezet richting Loenen.

Na 6 mei konden en moesten de meeste chauffeurs zich opmaken voor het slotstuk van de herdenkingen in 2005: Het Nationale Defilé in Apeldoorn.

Ook gemeentearchief belangrijk bij stamboomonderzoek

door A. Geerts, gemeentearchivaris

Ik wil graag een kleine aanvulling geven op haar verhaal.

Zoals Darja al schreef zijn alle registers van de burgerlijke stand uit de provincie Gelderland op microfilm te raadplegen in het Gelders archief in Arnhem. De akten van de burgerlijke stand van de gemeente Voorst zijn echter ook in te zien in de studiezaal van het gemeentearchief van Voorst.

De registers van geboorten, huwelijken en

Twello, 18 mei 2005

Beste redactie van de Kroniek,

Darja Kamphuis vertelde in het vorige nummer van de Kroniek hoe zij begonnen is met haar onderzoek naar de geschiedenis van haar familie en hoe zij via www.genlias.nl meteen al een heleboel gegevens vond uit de registers van de burgerlijke stand.

overlijden worden namelijk per gemeente in tweevoud opgemaakt. Een exemplaar blijft bij de gemeente, het andere exemplaar komt uiteindelijk terecht in het rijksarchief van de provincie waarin de gemeente ligt, en dat is voor Gelderland het Gelders Archief. Niet alle akten zijn al ter inzage in verband met de privacybescherming van nog levende personen. Gegevens uit de nog niet-openbare registers van de burgerlijke stand zijn tegen betaling te verkrijgen bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente Voorst.

Wat Darja niet noemde in haar verhaal is het bevolkingsregister en dit is dan ook de reden van mijn reactie, aangezien het bevolkingsregister voor stamboomonderzoekers zo'n geweldige bron is.

Het bevolkingsregister geeft meer samenhangende informatie dan de akten van de burgerlijke stand. De akten van de burgerlijke stand zijn in feite momentopnamen, terwijl het bevolkingsregister veranderingen door de tijd heen weergeeft.

Het ontstond na de algemene volkstelling van 1849, toen men besloot de aldus verkregen gegevens blijvend te verzamelen. Het bevolkingsregister werd wijksgewijs op adres ingericht. Het individu was dus niet de registratie-eenheid, maar het woonadres. Op een pagina van het bevolkingregister is informatie te vinden over een heel gezin, eventueel aangevuld met gegevens over inwonende familie- of personeelsleden.

De geboortedatum en de geboorteplaats van de verschillende mensen, die op dat adres wonen worden genoemd, het beroep dat ze uitoefenen, de kerkelijke gezindte en wat heel belangrijk is: als ze verhuizen staat

vermeld waar naartoe. Als iemand overlijdt wordt de overlijdensdatum genoemd. Er is dus veel informatie te vinden in het bevolkingsregister. Het is een gemeentelijke bron en in enkelvoud opgemaakt. Het bevolkingsregister van Voorst, dat bestaat uit 47 delen, wordt in het gemeentearchief van Voorst bewaard.

Op het bevolkingsregister is een index gemaakt. Elke naam die voorkomt in het bevolkingsregister over de periode 1830-1930 staat op deze lijst vermeld. Daarbij wordt aangegeven in welk deel en op welke pagina van het bevolkingsregister de desbetreffende naam te vinden is.

De index is beschikbaar in de studiezaal van het gemeentearchief, maar binnenkort ook op de website van het gemeentearchief te raadplegen. Thuis kan dan al bekeken worden of een bezoek aan de studiezaal de moeite waard is.

In circa 1930 ging men in de gemeente Voorst over op gezinskaarten. Niet het adres was meer de registratie-eenheid, maar de naam van het gezinshoofd. De gezinskaarten zijn alfabetisch geordend. Op indexkaartjes kan men vinden bij welk gezinshoofd personen ingeschreven staan. De gezinskaarten zijn eveneens in de studiezaal van het gemeentearchief te raadplegen.

In 1938 werd het systeem van gezinskaarten vervangen door persoonskaarten. Deze zijn nog niet openbaar. De persoonskaarten van reeds overleden personen zijn overgebracht naar het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag. Tegen betaling kan men een uittreksel van een persoonskaart krijgen. Voor meer informa-

tie zie www.cbg.nl. Vanaf 1994 zijn alle gegevens gedigitaliseerd.

Tot slot wil ik (toekomstige) stamboomonderzoekers nog attenderen op een uitgave van het Centraal Bureau voor Genealogie. Het boekje heet 'Geldersen gezocht. Gids voor stamboomonderzoek in Gelderland' en is onderdeel van een landelijke serie. Het is in te zien in de studiezaal van het gemeentearchief van Voorst, evenals het boekje 'Overijsselaars gezocht. Gids voor stamboomonderzoek in Overijssel'. Mochten lezers van plan zijn met een genealogisch onderzoek te beginnen, dan zou

ik hen aanraden om deze boekjes eens door te kijken. Zij zullen dan merken dat er veel meer bronnen te raadplegen zijn dan alleen de akten van de burgerlijke stand. Hun onderzoek zal er zeker interessanter door worden.

Met vriendelijke groet,
Annemarie Geerts (archivaris gemeente Voorst)

P.S. De studiezaal van het gemeentearchief van Voorst is gevestigd in het gemeentehuis te Twello en elke maandag geopend van 9.00-17.00 uur.

Een onbekende gevelsteen op de zolder van de "Kleine Noordijk"

door E.H. Stol

Velen van u zal het zijn ontgaan dat het landhuis de Kleine Noordijk in de wintermaanden van 2004/2005 korte tijd heeft leeggestaan. De familie Leemans was vertrokken en de nieuwe eigenaren, de familie Buitenhuis, wilden het huis, voorlopig alleen binnen, een grote onderhoudsbeurt laten geven alvorens het te betrekken. Tijdens deze 'leegstand'-periode werd ik gebeld door een attent OKV-lid, tijdelijk werkzaam op de Kleine Noordijk, met het bericht dat hij op de zolder een gevelsteen had gevonden die zeker onze interesse zou hebben. Vijf minuten later was ik met fototoestel, aantekeningmateriaal en rolmaat onderweg naar de Kleine Noordijk. Op de zolder trof ik een gevelsteen aan met in het midden een opgehakt wapenschild waarvan helaas het wapen grondig

was weggebeiteld. Links naast het wapenschild het getal 17 en rechts het getal 72, het jaartal 1772 dus.

Na thuiskomst werden de eerste foto's op de computer gezet om te zien of uitvergrooten meer duidelijkheid over het weggehakte wapen zou verschaffen, maar dat had geen succes. Uit verdere waarnemingen op de Kleine Noordijk en archiefonderzoek is komen vast te staan dat de steen geen functie heeft gehad in dit huis. Uit navraag bij de familie Van Heurn, die hier vroeger heeft gewoond, bleek dat de steen al zeer lang op de zolder van de Kleine Noordijk moet hebben gelegen. Inmiddels had ik contact opgenomen met de nieuwe bewoners die het huis al hadden betrokken met het verzoek om een

tweede fotosessie van de gevelsteen te mogen maken. Niet alleen dat werd mij toegestaan, maar er werd zelfs toestemming gegeven de steen voor nader onderzoek en het fotograferen mee te nemen. Van dat aanbod werd graag gebruik gemaakt, zodat we thuis de gevelsteen opnieuw van alle kanten konden fotograferen. Maar eerst werd een bezoek gebracht aan de Twellose steenhouwer de heer Gé Veen. Hij zag onmiddellijk dat de steen zijn tweede leven had gehad als jaarsteen/wapenstein. Het eerste leven moet als kantmontant (een deel van de verticale zijde) van een Gotisch (kerk)raam zijn geweest.

Ook kreeg ik bezoek van drs. H. Tolboom van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg die ik had ingeschakeld. Zijn informatie bevestigde wat de heer Veen reeds had verteld.

Een andere bouwkundige, de heer H. Koldewijn uit Deventer, gaf nog verdere relevante informatie. Ook werd voor het

De gevelsteen zoals die generaties lang op de zolder van de Kleine Noordijk moet hebben gelegen.

weggehakte wapenschild de hulp ingeroepen van een specialist op het gebied van de heraldiek bij de Hoge Raad voor Adel in Den Haag. Helaas konden ook daar uit de toegezonden gedetailleerde foto's geen conclusies worden getrokken omtrent het weggehakte wapen. Niet uitgesloten werd dat onze veronderstelling - gezien de wijze waarop was weggehakt - een klimmende, rechtsaanzijnde leeuw het schild heeft gesierd, tot de mogelijkheden behoorde.

Uit de door de deskundigen verstrekte informatie maken we het volgende op:

* De steen is van Bentheimer zandsteen en afkomstig van de steengroeven van Gildehaus (Duitsland). Gezien de gelijkmatige brede slag waarmee de steen is bewerkt moet deze in de 16e eeuw toegepast zijn als kantmontant van een groot Gotisch (kerk)venster. De gaten voor de stangen die het glas-in-loodraam de nodige stevigheid verschaffen zijn nog duidelijk zichtbaar in de sponning. Het gebruik van deze steen als eerste bestemming moet liggen tussen 1450 en 1675.

* De steen is later als jaarsteen/wapenstein gebruikt. Samen met de datering betekent het, dat er omstreeks 1770 een ouder gebouw (kerk of kasteel) is gesloopt of verbouwd waardoor deze steen als montant overbodig was geworden en als jaarsteen/wapenstein zijn tweede leven heeft gekregen. Misschien wel in hetzelfde gebouw zou de steen weer kunnen zijn aangebracht, maar nu als gevelsteen.

* Ook is het mogelijk dat de steen niet als kantmontant heeft gediend maar als een bovendorpel van een kruisvenster. Omdat Bentheimer zandsteen veel duurder was

De achterzijde van de gevelsteen zoals die dienst heeft gedaan als kantmontant van een Gotisch kerkraam. Duidelijk is de sponning te zien waarin het glas-in-loodraam was aangebracht en de openingen waarin de stangen waren bevestigd die het raam zijn samenhang en stevigheid moesten geven.

dan baksteen werd voor de verticale lijsten vaak baksteen gebruikt. Het zandsteen werd meestal toegepast voor de veel duurdere gebouwen.

Openstaande vragen:

- Welke kerk, kasteel, havezate, enz. heeft deze steen in zijn eerste leven als kantmontant in een Gotisch raam of kruisvenster gehad?

- Welk kasteel, havezate, landhuis, koets-huis heeft deze gevelsteen in zijn tweede leven gesierd of heeft het in hetzelfde object een nieuwe functie gekregen?

- Waarom is deze steen juist op de Kleine Noordijk terechtgekomen en welke (familie)relatie heeft er bestaan tussen de bewoners van de Kleine Noordijk en die van het object waar deze steen ingemetseld heeft gezeten?

- Wanneer is er een einde gekomen aan het tweede leven van deze steen?

- Hoe lang heeft deze gevelsteen op de zolder van de Kleine Noordijk gelegen?

U ziet er zijn helaas nog veel 'open einden'. Mocht u enig idee hebben omtrent de oorsprong laat het weten. Graag had ik u de complete oplossing gegeven maar die is er (nog) niet. Wij zoeken verder en hopen u nog eens de antwoorden op de vragen te kunnen berichten.

Gegevens van de steen:

* Materiaal: Bentheimer zandsteen. Het wapenschild is opgehakt.

- * Afmetingen: breedte 41 cm; hoogte 26,5 cm; dikte variërend van 5 tot 8,5 / 7,5 cm.
- * Breedte wapenschild 17 cm; hoogte 23,5 cm.
- * Gewicht: 15 kg.
- * Gebruikt als kantmontant (1e gebruik vóór 1772; toegepast ergens in de periode 1450 en 1675) en als gevelsteen (2e gebruik, hergebruik na 1772 tot ...?)
- * Afkomstig van: onbekend.
- * Datering aan de hand van de gelijkma-

tige en brede slag van de zogenaamde 'Gildehausgroeven' en de vrij forse afmeting: 16e eeuw.

* Steen met een sponning waarin glas-inloodraam bevestigd is geweest.

* Het gebouw waarin deze steen origineel verwerkt is moet ergens tussen 1450 en 1675 zijn gebouwd. Voor die tijd werd die steen hier niet toegepast en na die tijd kwamen schuiframen in de mode.

Waarom werd vliegveld Teuge in de Tweede Wereldoorlog nooit gebombardeerd?

door J.J. Speelziek

Het vliegveld Teuge bestond in februari 1943 uit circa 20 vierkantjes, elk ter grootte van ongeveer 1.3 hectare. Dit is te zien op de foto van de RAF die in die maand een luchtverkenning uitvoerde. De witte randen van al die sleuven (uitgegraven wit zand) waren even breed als de Teugseweg, met andere woorden ongeveer 10 meter, aan beide zijden van de zwarte lijn. Deze vierkantjes waren toen ter beschikking gesteld aan een aantal Teugenaars, die toestemming verkregen aldaar het gras (hooi) te oogsten. Ze zijn scherp afgelijnd door lange lijnrechte zwarte strepen. Vermoedelijk heeft een en ander hierdoor bij de geallieerden de indruk gewekt dat het vliegveld was omgebouwd in een groep 'volks-tuintjes'. Overeenkomstige activiteiten vonden plaats op het vliegveld Haamstede.

In wezen was er sprake van een groots opgezet drainagesysteem, hetgeen er overigens vóór WO-II reeds in zeer eenvoudige

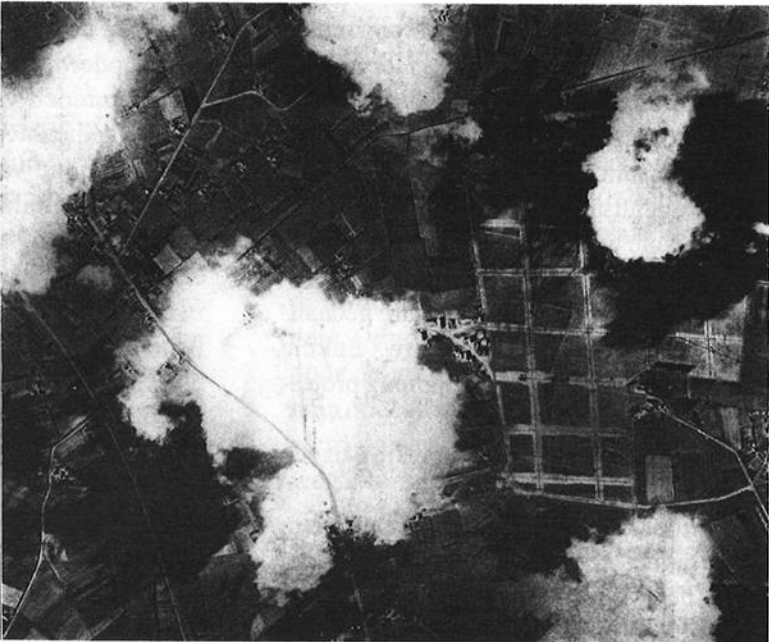
vorm aanwezig was. Dat laatste was rond 10 mei 1940 door middel van een dieploeger zodanig vernield, dat er geen vliegtuigen meer konden landen. Drie jaar later bedachten de Duitsers een drainage-systeem dat volledig was afgestemd op het landen en opstijgen van zware vliegtuigen, oftewel bommenwerpers. De werkzaamheden werden onder leiding van de Duitsers door Nederlanders uitgevoerd. De aanvoer van het benodigde drainage-materiaal verliep echter zo traag, dat het een zeer langdurig project was geworden, dat nimmer zijn doel heeft bereikt. Tijdens de bevrijding op 17 april 1945 waren deze vierkantjes er al niet meer. Vanwege de tegenslagen op het Russische front had het in de maak zijnde Teugse vliegveld voor zware vliegtuigen kennelijk geen belangstelling meer bij de Duitse legerleiding en werden verder drainage-activiteiten niet meer voortgezet.

Nadat de Canadezen het Teugse 'vliegveld'

hadden bezet, werd er met behulp van zogenaamde airstrips een landingsbaan aangelegd, waarop kort nadien al Dakaota's landden, die materiaal voor de troepen aanvoerden.

Alle activiteiten in Teuge van de Duitse troepen waren zeer wisselend van karakter, met als gevolg dat de omwonenden geen duidelijk idee verkregen van wat ze eigenlijk beoogden. Het operationeel maken van het vliegveld was wel een van hun grootste activiteiten; er was in die tijd zelfs een groot smalspoor voor kiepwagens aangelegd, waarmee wit zand werd aangevoerd van hoog gelegen delen langs de spoorlijn en vanuit het noordoosten van de luchthaven. Het militaire kamp aan beide zijden van de Rijksstraatweg was door de Duitsers bebouwd met 25 gecamoufleerde bunkers, die qua uiterlijk de indruk wekten dat het woonhuizen waren. Volgens toenmalige omwonende landgenoten werden er oudere Duitsers geschoold voor de militair dienst. Ook is er nog een poging ondernomen om het noor-

delijke deel van het kamp om te bouwen tot een gevangenenkamp, hetgeen overduidelijk werd toen er een zestal zeer hoge uitkijkposten werden gebouwd. Deze torens werden echter enkele maanden later alweer afgebroken.

Het merendeel van deze informatie werd verkregen van Jan Liestro, in die tijd nog scholier, woonachtig in een boerderij juist ten zuiden van de luchthaven. Hoewel hij toentertijd eveneens over een 'Ausweis' moest beschikken, was hij er dermate bekend dat hij overal 'probleemloos rond kon scharrelen'. Verder wist Jan Haverkamp ook nog de nodige aanvullende informatie te verschaffen. Een bekende uitspraak van hem was: 'Eerst kwamen al die Moffen, vervolgens de Canadezen en kort daarna de Molukkers. Thans spreekt men van "Teuge International Airport"'.
 Foto:

Vliegveld Teuge vanuit de lucht, februari 1943 (foto Royal Air Force).

Evangelisatie in Terwolde

De kerk van Terwolde, in de volksmond de dorpskerk genoemd, was oorspronkelijk een Rooms-Katholieke Kerk, gewijd aan de heiligen Cosmas en Damianus. De beide heiligen Cosmas en Damianus waren artsen en leefden in Aegae in Turkije, waar zij veel goede daden verrichtten en de christelijke godsdienst aanhingen en verkondigden. In opdracht van de gouverneur werden zij gemarteld en onthoofd. Hun lichamen werden overgebracht naar Syrië en in Cyrus begraven.

Terwolde kreeg haar eerste predikant tijdens de hervormingsperiode aan het eind van de zestiende eeuw. Deze predikant, Gerhard van Keppel, was tevens predikant in Twello en tijdelijk in Wilp.

Rond de negentiende eeuw stonden hier in de dorpskerk predikanten die de vrijzinnige richting binnen de Nederlands Hervormde Kerk waren toegedaan. Zij verkondigden het vrijzinnig protestantisme. Dit is een verzamelnaam voor alle richtingen binnen het protestantisme, die ook wel met de naam modernisme werd aangegeven. Vrijzinnigheid heeft binnen de protestantse kerk altijd bestaan, maar kreeg haar ware gedaante pas in de negentiende eeuw. Enkele hoofdopvattingen van het vrijzinnig protestantisme zijn:

- De bijbel moet onderworpen zijn aan een historisch-kritisch onderzoek.
- De bijbel is niet heilig en onaantastbaar.
- God is het onpeilbare mysterie van het leven, hetzij eeuwig, heilig en almachtig.
- Het geloof in de Drieëenheid wordt ver-

door J. Lubberts en J. Schutte-Geurtsen

worpen.

Na de reformatie was de binding tussen de staat en de officiële kerk groot. Na 1798 tijdens de Franse overheersing kwam hier verandering in, er kwam een nieuwe grondwet. Het instituut van de protestantse kerk werd afgeschaft, waardoor een duidelijke scheiding van kerk en staat tot stand kwam. Zo konden ook de "Roomsen" weer openlijk hun erediensten houden. De kerk bleek echter te zwak om op eigen benen te kunnen staan. Na het vertrek der Fransen greep de overheid in en stelde in 1816 een algemeen reglement in waarbij koning Willem I veel invloed had. In 1843 ging de hoogste kerkelijke macht over van de koning naar de synode, het hoogste gezag in de Nederlands Hervormde Kerk. Vanaf 1816 ging de kerk "hervormd" heten, voordien was de aanduiding "gereformeerd".

De synode was er om de kerk te besturen. De kerkeraden van de afzonderlijke kerkelijke gemeenten moesten zelf maar zien wat de inhoud van het geloof en de betekenis van belijdenis en catechismus was. Zo werd in de ene gemeente een totaal andere invulling aan het geloof gegeven dan in een andere gemeente, terwijl ze allemaal behoorden tot de Nederlands Hervormde Kerk. Er waren veel kerkleden die zich hierover zorgen maakten en riepen op tot een terugkeer naar de oude gereformeerde belijdenis. Belijdenis afleggen in de hervormde kerk betekent: zich laten aan nemen als lid en openlijk en plechtig verklaren dat men de leerstellingen van het geloof erkent.

Veel bezorgde kerkleden vormden een eigen organisatie, maar bleven binnen de Hervormde kerk. Anderen keerden zich van de kerk af en stichtten een eigen kerkgenootschap. In 1834 vond de scheiding plaats tussen vrijzinnige en rechtzinnige stroming. In 1886 vond een tweede afscheiding plaats, de doleantie, losmaking uit het synodaal verband. De meerderheid van deze groeperingen vormden in 1892 de gereformeerde kerken in Nederland.

De tweede helft van de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw werd in de Nederlandse kerkgeschiedenis, mede ten gevolge van de opkomst van de Evangelische of Groninger richting, het liberalisme en het modernisme gekenmerkt door veel strijd. Het werk van de evangelische verenigingen, een orthodoxe, maar niet dogmatisch strenge eenheidsbewegingen van Christenen. Orthodox wil zeggen: in overeenstemming met de rechte leer, streng van opvatting in godsdienstige zaken.

Het begin van de evangelisatie in Terwolde De Nederlands-Hervormde gemeente te Terwolde stond door de jaren heen bekend als vrijzinnig; maar een deel der bewoners kon zich moeilijk verenigen met de boodschap zoals die werd verkondigd in de dorpskerk. Deze andersdenkenden, het rechtzinnige deel der dorpsgemeenschap, voelden zich meer thuis in de dorpskerk van Twello, Nijbroek en Welsum. Sommigen gingen zelfs naar Voorst of Colmschate om daar de preek aan te horen van de dominee die hen aansprak.

Enkele jongeren uit de Terwoldse gemeenschap hadden veel contacten in Nijbroek

met gelijk gestemden van de Christelijke Jongelingsvereniging aldaar, waar zij onder andere de jaarfeesten van deze vereniging bezochten. Na het bezoek aan het jaarfeest van deze Nijbroekse vereniging in 1894 ontstond de behoefte om in Terwolde ook een jongerenvereniging op te richten. Samen met enkele jongelui uit Twello werd in Terwolde, naar aanleiding van dit bezoek, een Christelijke Jongelings Vereniging opgericht. Hoe lang deze vereniging heeft bestaan is niet bekend, maar op 10 november 1899 werd opnieuw een jongelingsvereniging opgericht. In 1894 was de oprichting van deze vereniging het begin van de afscheiding van diegenen die de rechtzinnige stroming waren toegedaan. Beur telings werden avonden georganiseerd bij mensen in de woonkamer. Een gevolg van deze bijeenkomsten was, dat er in juli 1896 een zondagschool voor kinderen werd opgericht. Bij de oprichting hiervan had men de steun gekregen van een godsdienstonderwijzer uit Deventer, de heer P. Spoelstra. De heer Spoelstra was assistent van de heer Taanman, evangelist te Deventer. Hij werd ondersteund door mensen uit de directe omgeving. Er werd gestart met een twintigtal leerlingen. Helaas moest men na enkele maanden afscheid nemen van de oprichter vanwege zijn vertrek naar elders. De zondagschool werd overgenomen door de jongste helper van de heer Taanman, de heer C. Kamp. De heer Kamp werd de eerste evangelist aan de Wijkseweg. De zondagschool werd gehouden in een schuur aan de Kuiperstraat.

In de dorpskerk preekte al jaren een moderne predikant en op dat moment was het ds. I.M.J. de Hoog die hier de kansel be-

klom. Omdat de mensen van de evangelisatie niet in de gelegenheid werden gesteld om gebruik te mogen maken van de dorpskerk, moest men een eigen onderkomen zoeken. Men had niet alleen een onderkomen nodig voor de kinderen van de zondagschool, maar ook voor de volwassenen. De bijbellezingen konden zich verheugen in een groeiende belangstelling.

Van schuur naar eigen onderkomen

Voor de kinderen van de zondagschool had men een onderkomen gevonden in een schuur van een van de aanhangers van de evangelisatie. Helaas, met de winter op komst, moest men een nieuw onderkomen zien te vinden. Want in de schuur kon niet worden gestookt. Uiteindelijk verhuisde men van de Kuiperstraat, in de volksmond meestal Geneverstraat genoemd, naar een geneverhuis: café het Kleine Blokhuis. Het onderkomen was weliswaar verwarmd, maar men was er niet geheel en al gelukkig mee. De tegenstelling vond men wel wat scherp: aan de ene zijde werden alcoholische dranken verkocht en aan de andere kant werd het evangelie verkondigd. Helaas waren er op dat moment geen andere mogelijkheden voorhanden.

Van de heer Taanman, evangelist te Deventer, kreeg de beweging veel steun. Hij beschouwde het uitdragen van het evangelie als iets persoonlijks. Op de eerste zondag van november 1896 verzorgde hij de eerste bijbellezing in café het Kleine Blokhuis. Er werd niet vermeld hoeveel personen aanwezig waren, maar in ieder geval voldoende om met deze bijbellezingen door te gaan. Het aantal bezoeken der bijbellezingen was zeer wisselend, maar gaf toch

goede hoop voor de toekomst. Door de grote inzet van Taanman en doordat het aantal leerlingen op de zondagschool was gestegen tot boven de zeventig kwam steeds meer de behoefte naar voren om een eigen gebouw te hebben voor alle activiteiten. Men zamelde gelden hiervoor in, en ook werd een collectant ingeschakeld. Deze leverde echter niet veel op en werd daarom al spoedig weer ontslagen.

Het voorgestelde doel werd in het najaar van 1899 bereikt. Met de heer Veldhuis werd een overeenkomst gesloten betreffende een klein stukje grond. In erfpacht kreeg men van hem een stukje grond van acht meter breed en 12,5 meter lang tegen een vergoeding van twee gulden per jaar. Dank zij de medewerking van burgemeester Crommelin en zijn zuster mademoiselle A.E. Crommelin van Wijnbergen, bewoonster van het landgoed Wijnbergen onder Olst, kreeg men de beschikking over een eigen gebouwtje. Het werd een houten gebouwtje met asfalt bedekt en gebouwd door G. Hulleman voor een bedrag van 315 gulden.

Dit ging echter niet zonder slag of stoot. Op de achtste september werd door de heer

'Wijnbergen', aan het eind van de negentiende eeuw eigendom van mademoiselle Crommelin van Wijnbergen.

Taanman, buiten voorkennis van het bestuur, bij de heer Hulleman het maken van een houten lokaaltje aanbesteed. Dit gaf veel beroering en grote verdeeldheid in het bestuur. In de loop van de maand september werden de bestuursleden en de heer Taanman bij burgemeester Crommelin ontboden. Vermoedelijk had de zuster van burgemeester Crommelin dit gesprek geregeld. Zij steunde ook de evangelisatie in Terwolde. De notulen vermeldden hierover het volgende: "Wat daar toen verhandeld is, achten we beter hier stilzwijgend aan voorbij te gaan. Genoeg zij het te vermelden dat na afloop van die vergadering, voorzitter Smeenk en penningmeester Pannekoek verklaarden dat zij niet langer met de heer Taanman konden samenwerken".

Na dit onderhoud met de burgemeester belegde de heer Taanman op 25 september een vergadering, waarin twee nieuwe bestuursleden werden benoemd. Op deze vergadering werd de heer W. de Weerd benoemd tot voorzitter en de heer G. Brillman tot penningmeester. Op diezelfde vergadering stelde de heer Taanman zich zelf voor als erevoorzitter van de vereniging. Op 29 oktober 1899 werd het lokaaltje ingewijd door de heer C. Dijkman, godsdienstleraar onder het Wijnbergen te Olst.

Vereniging voor evangelisatie te Terwolde

Gezien het bezoek op de avonden van de bijbellezing en de groei van het aantal leerlingen op de zondagschool kwam de wens naar voren om een eigen vereniging op te richten. Een aantal mensen zetten hun schouders er onder en zo werd op 1 juni 1897 de vereniging voor evangelisatie opgericht. De vereniging kreeg de naam "Ver-

eniging voor Evangelisatie te Terwolde". Op 11 augustus 1897 werd de vereniging koninklijk goedgekeurd. Enkele artikelen uit de statuten luiden:

1. De vereniging bedoelt het evangelie aan de gemeente te brengen door schriftuitlegging, godsdienstonderwijs, huisbezoek, verspreiding van de Heilige Schrift en van gepaste lectuur;
2. De vereniging staat op de grondslag van het Apostolisch Christendom, opgevat in geest van de belijdenis der Nederlands Hervormde Kerk;
3. Indien het bestuur een vaste evangelist benoemt, zoekt het bij voorkeur een die de akte heeft van godsdienstonderwijzer bij de Nederlands Hervormde kerk.

Een stenen gebouw: Pniël

Het ging zo goed met de evangelisatie in Terwolde dat het houten gebouwtje te klein werd. Er werd besloten om acties te ondernemen om aan geld te komen voor nieuwbouw. Er zouden collectes worden gehouden. Er kwam echter goede hulp. Mademoiselle Crommelin van Wijnbergen stak de helpende hand toe. Zij stelde in eerste instantie geld beschikbaar om een stukje grond te kopen. Deze grond werd gekocht van C.A.A van Hövell te Twello. De grond was afkomstig van het landgoed De Wijk. De grond werd echter niet op naam gezet van mademoiselle Crommelin, maar op naam van de toenmalige godsdienstonderwijzer Cornelis Dijkman, wonende te Deventer. De koopprijs bedroeg honderd en twaalf gulden en was reeds bij de ondertekening van de acte betaald. Het was de bedoeling om op dit stukje land een woning te bouwen voor de evangelist.

Tevens werd van dezelfde eigenaar een naastgelegen stuk land gekocht voor 150 gulden om hierop een stenen gebouwtje op te zetten. Deze koop zou niet doorgaan wanneer de huidige huurder, de heer J. Kers, bezwaren zou maken. Maar de heer Kers had geen bezwaar. De grond was sinds 1865 in bezit van de gebroeders Hövell. Tussen Mademoiselle A.E. Crommelin en de Vereniging van Evangelisatie te Terwolde werd de volgende overeenkomst gemaakt aangaande het gebruik van het evangelisatielokaal:

1. Mademoiselle Crommelin laat op de Wijk te Terwolde (Wijkseweg 25) een evangelisatie-lokaal bouwen, dat door de Vereniging van Evangelisatie aldaar mag worden gebruikt zolang deze vereniging bestaat en met de Nederlandse Hervormde Kerk verbonden blijft.
2. De Vereniging van Evangelisatie behoeft geen huur of rente te betalen, maar moet zorgen voor het onderhoud van het lokaal. Hiertoe moet door de evangelist eene spaarkas worden gehouden, waarin de Vereniging voor Evangelisatie minstens f 25 (vijf en twintig gulden) per jaar stort.
3. Voor het houtwerk van het gebouw diene het oude lokaal voor Evangelisatie, dat daartoe door de Vereniging onvoorwaardelijk wordt afgestaan.
4. De evangelist is verantwoordelijk voor dat het lokaal zo goed mogelijk in orde wordt gehouden. Hij tekent aan wat inkomt en uitgegeven wordt voor het lokaal en geeft daar jaarlijks verslag van. Daartegen mag hij het lokaal gebruiken zo vaak hij wil en voor alle doeleinden, die hij voor de arbeid in het Evangelie voordelig acht.
5. Bij het vertrek of overlijden van de te-

genwoordige evangelist kan een orthodox opvolger gekozen worden, die het lokaal onder dezelfde voorwaarden mag gebruiken, mits zijn benoeming door mademoiselle A.E. Crommelin of hare erfgena(m)e is goedgekeurd.

Was getekend door: Het bestuur:
W. de Weerd, A.E. Crommelin, Joh. Pannekoek, G. Brilman, B. Kers, H.J. Gerrits.

Op 4 oktober was de laatste dienst in het houten lokaaltje. Tot de opening van het nieuwe lokaal werden de diensten gehouden ten huize van de penningmeester, de heer Brinkman.

Op 25 oktober werd het nieuwe gebouw geopend. Het kreeg de naam Pniël, ontleed uit het Oude Testament. Pniël was de plaats waar Jacob na lange worsteling des gebeds de zegepraal des geloofs mocht smaken. De dienst werd geleid door ds. Van der Flier uit Colmschate. Evangelist Dijkman sprak tijdens de opening. Ook de zangvereniging Diepenveen uit Diepenveen verleende haar medewerking.

In het jaar 1913 kwamen woning en lokaal

Pniël vóór de restauratie (jaren '60).

voor een bedrag van fl. 3.500 in handen van de Vereniging voor Evangelisatie. Dit was het bedrag dat mademoiselle Crommelin in zijn totaliteit als renteloos voorschot had verleend.

Bij deze overdracht werd door mademoiselle Crommelin het hele bedrag kwijtescholden en kwamen woning en gebouw Pniël in eigendom van de Vereniging voor Evangelisatie te Terwolde.

Evangelisten

Zoals we zagen was de godsdienstonderwijzer, heer P. Spoelstra uit Deventer, de eerste die zich inzette voor het evangelisatiewerk in Terwolde. Hij was assistent van de Deventer evangelist Taanman en belast met de zorg voor de zondagschool. Hij werd na een paar maanden opgevolgd door de heer C. Kamp. De heer Kamp was de jongste assistent van de heer Taanman en verzorgde vanaf 29 november de bijbellesingen. De notulen vermeldden het volgende hierover: "Menigeen dacht die avond bij het optreden van broeder Kamp, moet dat jonge ventje ons nu dienen in het evangelie. Velen der zulken echter werden be-

Pniël na de restauratie.

schaamd, aangezien die avond een zegen werd ontvangen onder de prediking naar aanleiding van Matheus 7:24-27. (lees dit)". Het werk werd door de heer Kamp voortgezet en mocht zich verheugen in toenemende bloei. Het aantal bezoeken der bijbellezingen was zeer wisselend, maar desondanks gaf het aantal bezoekers reden tot tevredenheid.

Op 25 september, na het conflict over de bouw van het houten gebouwtje, belegde de heer Taanman een vergadering. Tijdens deze vergadering werden, zoals hierboven vermeld, twee nieuwe bestuursleden gekozen: de heer W. de Weerd als voorzitter en de heer G. Brilman als penningmeester. Op deze vergadering waren, gelijk zich raden laat, nagenoeg alle leden aanwezig. De nieuwe voorzitter maakte daarvan dankbaar gebruik om de leden te vragen of zij het wenselijk achtten de heer Kamp te vragen om in vaste dienst te treden. Nadat men dit besluit aan de heer Kamp had medegedeeld, liet deze weten gaarne daartoe bereid te zijn. Op 7 oktober werd ten huize van secretaris Ten Veld een vergadering belegd waarin bekeken zou worden of dit financieel haalbaar was. Er was door de leden ingetekend voor 120 gulden, bovendien was er een gift van 20 gulden binnen gekomen om de eerste kosten te dekken. Berekend werd dat door collecten een bedrag van ruim 200 gulden op tafel gelegd kon worden. De voorzitter vroeg hierna of de heer Kamp het aandurfde, wat met een volmondig ja werd beantwoord. Bij de inwijding van het eerste lokaaltje op 29 oktober 1899 door de heer Dijkman werd de heer Kamp als evangelist der vereni-

ging voorgesteld. De heer Kamp sprak nog een woord waarmede hij zich verbond als voorganger aan deze gemeenschap. Zo werd de heer Kamp de eerste evangelist in vaste dienst van de vereniging.

In de januari-vergadering van 1902 verzocht evangelist Kamp om eervol ontslag vanwege zijn benoeming als godsdienst-onderwijzer te Eibergen. In dezelfde vergadering kwam de mededeling dat mademoiselle Crommelin aanbood om haar evangelist, de heer Dijkman, het werk aan de Wijkseweg te laten voortzetten. De vereniging moest wel voor een vergoeding van f 250 per jaar zorgen. Dit aanbod werd dankbaar aanvaard, ondanks dat men de zondagmorgendiensten moest laten vallen, omdat dan de heer Dijkman op Wijnbergen zijn werk had. Op 19 januari nam de heer Kamp afscheid. De heer Dijkman verbond zich op 26 januari aan de arbeid aan de Wijkseweg na vooraf daartoe te zijn ingeleid door ds. Hellemans uit Voorst.

Reeds vlak na zijn benoeming werd Dijkman ernstig ziek en moest zijn werk een tijd blijven rusten. Na zijn herstel vatte hij het werk met volle energie aan en werd er weer vooruitgang geboekt, hoewel uiterst langzaam.

Op de steenfabrieken verspreidde de evangelist "preken voor de zondag en tractaten". Deze waren hem door een vriend welwillend ter hand gesteld.

Op zondag de eerste september 1912 maakte broeder Dijkman bekend, dat hij was benoemd tot voorganger van de Vereniging Stadszending te Deventer. Op zondag 12 januari nam hij afscheid van zijn arbeid in Terwolde. Zijn opvolger werd de evangelist J. de Jager uit Geeserveld. Hij

verbond zich op zondag 19 januari aan de Vereniging voor Evangelisatie en werd ingeleid door ds. Van der Flier uit Colmschate. De notulen geven geen duidelijk beeld over het functioneren van de Jager. De secretaris schrijft onder andere "moet ik melding maken van een tijdelijk schuilgaan der voorspoedszoon". Het was geen gemakkelijke tijd want tijdens zijn arbeid voor de Evangelisatie in Terwolde brak de Eerste Wereldoorlog uit. De notulen vermeldden dat de oorlogsjaren niet altijd een goede invloed had op vele gemoederen. De

Piet de Bruyn (links) en Wim de Jonge in het kerkje, tijdens de heropening na de restauratie in juni 1932. Piet de Bruyn kwam uit Rotterdam en verbleef bij de familie Smeenk op de Wijk. Boven de heren heeft hij de tekst geschilderd "Zalig zij die niet gezien hebben en toch geloven."

woelige geest was soms ook doorgedrongen in de Vereniging voor Evangelisatie. Ook werd in de notulen vermeld dat het huisbezoek van De Jager niet geheel naar wens verliep waardoor verwijdering ontstond.

Op 9 november 1919 nam De Jager afscheid. Evangelist J. Lutjen Kossink uit Tongeren onder Wijhe werd zijn opvolger. Vóór de komst van De Jager had men al een beroep gedaan op Lutjen Kossink maar destijds had hij bedankt. Nu nam hij de aanvraag aan.

Ontslag evangelist

Evangelist Lutjen Kossink was in aanvaring gekomen met ds. Matzer, orthodox predikant te Wijhe, waardoor een verwijdering ontstond tussen beide personen. Er werd een commissie benoemd om de problemen op te lossen. Van deze commissie maakte De Jager ook deel uit. Beide heren erkenden schuld, doch tot een gezegende samenwerking zou het niet meer komen. Broeder Meijerink uit Zwolle, ook lid van de commissie, vroeg of het op Gods weg kon liggen dat broeder De Jager en broeder Kossink van standplaats wisselden. Hoewel niet van harte werd dit voorstel aangenomen.

Wat de problemen in de vorige standplaats exact waren geweest vermeldden de notulen niet. Broeder Lutjen Kossink kwam in Terwolde ook in de problemen, nu met een lid van de evangelische gemeenschap. In de bestuursvergadering van 2 juli 1926 kwam de voorzitter met de mededeling dat de evangelist Lutjen Kossink onzedelijke handelingen had gepleegd met de dertienjarige dochter van de heer X. Dit was ge-

beurd op een dag dat de heer en mevrouw X. afwezig waren. Lutjen Kossink verdedigde zich als volgt. Hij had wel geweten van hun afwezigheid, maar had er niet bij stilgestaan toen hij hen een boodschap wilde doen toekomen. Hij was er steeds huisvriend geweest en had met de kinderen gestoeid. Nu erkende Lutjen Kossink dat de dochter geen kind meer was van vijf of zes jaar en ook thans met haar had gestoeid. Hij had haar op de knie genomen en een paar klappen gegeven, maar van onzedelijke handelingen was geen sprake. Hierna werd X. en zijn dochtertje M. binnen geroepen. Zij verklaarden dat Lutjen Kossink wel degelijk onbetamelijke handelingen had gedaan en tegen M. had gezegd "Mondje dicht". Het bestuur stond in deze voor een moeilijk geval. Er was geen overtuigend bewijs, en er was ook geen redenen om X. en zijn dochter niet te geloven. De heer Lutjen Kossink kreeg van het bestuur het advies om zo spoedig mogelijk naar een andere betrekking om te zien. De heer Lutjen Kossink die wel gevoelde dat het bestuur hem niet volkomen geloofde, erkende dat hij de schijn tegen had en vroeg daarom met drie maanden of eerder zijn ontslag. Hoewel de heer X. in de vergadering vertelde hoe het gegaan was, werd dit niet in de notulen opgenomen. Onder leiding van de bond van Evangelisatie werd een commissie in het leven geroepen voor nader onderzoek betreffende de beschuldiging aan het adres van de heer Lutjen Kossink. Tijdens dit onderzoek bleek de onjuiste handelingen van de heer Lutjen Kossink, want hij schreef naar aanleiding van dit onderzoek een schuldbekentenis aan de heer X. De commissie kwam nogmaals

bijeen om te beslissen of de heer Lutjen Kossink ontslag zou krijgen of oneervol ontslag. Het werd ontslag.

Nieuwe evangelist

Als nieuwe evangelist kwam de heer F. Eppinga uit Wieringen, die hier ruim drie jaar bleef. Het bestuur bleef niets anders over dan op zoek te gaan naar een nieuwe voorganger. Uit de sollicitanten werden er twee op de voordracht geplaatst, namelijk de heer Tuininga en de heer Van Ielen. Over de nieuw te benoemen evangelist was een verschil van mening ontstaan tussen de Vereniging van Evangelisatie te Terwolde en De Vecht. Het evangelisatiewerk in Terwolde en op De Vecht werd door dezelfde evangelist verzorgd. Men besloot om te loten welke sollicitant de voorkeur zou krijgen, maar beiden bedankten vanwege te laag salaris.

De nieuwe evangelist werd de heer Willem Govert de Jonge, de grootvader van conferencier Freek de Jonge. Hij kwam met vrouw en vijf kinderen uit Boskoop.

Aan deze betrekking waren de volgende werkzaamheden, voorwaarden en voordelen verbonden zoals de schriftelijke overeenkomst luidde.

Werkzaamheden

a. Het vervullen van predikbeurten in de evangelisatie lokalen te Terwolde en de Vecht, waarvan tijd en aantal door de evangelist in overleg met de beide besturen wordt geregeld.

b. Het wekelijks onderwijzen der catechisanten aan beide plaatsen gedurende het gehele jaar, uitgezonderd de schoolkinderen in de vakantie en de groteren in het

midden van de zomer.

c. Het afleggen van huis en ziekenbezoek en aantekening hiervan te houden.

d. Het leiden der zondagscholen

e. Het leiding geven aan de jongelings- en jongedochtersverenigingen en het bijwonen der ledenvergadering waar hij een adviseerende stem had.

f. Het zo nodig houden van spreekbeurten en collecteren ten behoeve van de Evangelisatievereniging.

Voorwaarden

a. De evangelist mag geen lezingen houden, of doen houden, spreekbeurten vervullen in of buiten de gemeente of meewerken in andere Christelijke arbeid bui-

Het echtpaar De Jonge vóór de kerk aan de Wijkseweg op de dag van de benoeming, maart 1932.

ten deze instructie zonder overleg met bestuur.

b. Geen bestuursfunctie van enige plaatselijke neutrale vereniging bekleden zonder toestemming van het bestuur.

c. De evangelist aanvaardt mede het toezicht van de Provinciale Commissie bovengenoemd op zijn arbeid.

Voordelen

a. Een jaarwedde van f 2000.

b. Kosteloos gebruik van huis en tuin.

c. Veertien dagen vakantie, deze mogen in tweemaal genomen worden naar eigen keuze.

In 1949 kwam een verzoek binnen om De Jonge met de evangelist Van der Burg uit Bergem van standplaats te ruilen. In Bergem zou een orthodox predikant benoemd worden waardoor de plaats van evangelist kwam te vervallen. De Jonge had er wel oren naar, want hij was over enkele jaren pensioengerechtigd en de door hem af te leggen afstanden waren daar korter. Men wilde De Jonge echter niet laten gaan, en om zijn werk makkelijker te maken kreeg hij een solex. In Bergem wilde men de evangelist ook houden en dus bleven beide evangelisten op hun eigen standplaats.

De Jonge vertrok op 1 november 1952 naar Vaassen; hij had de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. Hij bleef zich wel inzetten voor het werk van de evangelisatie. Zijn opvolger werd evangelist Van der Wal uit Oostzaan. Hij werd op zijn beurt na circa zes jaar opgevolgd door de heer Bolijn. Zoals gewoonlijk werd er heel wat gediscussieerd voordat deze werd benoemd. Hij hield zo-

wel op De Vecht als aan de Wijk een spreekbeurt. De heer A. vond het een goede preek. De heer B. vond de preek te zwaar en heer C. vond de preek een grote teleurstelling. Er moest meer naar God gezocht worden, en niet met het hoofd naar beneden maar naar boven. De heer D. vond geen blijdschap in zijn preek. Na lange discussie en overleg met de Vecht werd toch besloten om de heer Bolijn te benoemen. De heer Bolijn was de laatste evangelist te Terwolde.

Het wel en wee van de vereniging

Zoals bij elke vereniging waren er hoogte- en dieptepunten. In het algemeen ging het de vereniging goed, maar niet vanzelf. De hoogte- en dieptepunten waren niet van dien aard om hier diep op in te gaan. Men kreeg grote financiële steun van mademoiselle Crommelin, van Hare Majesteit de Koningin Moeder kreeg men vijftig gulden en niet te vergeten de financiële steun van leden. Ook de inzet van leden op andere wijze dan financieel was een grote steun voor de vereniging. Er kwam een jongelings- en een jongedochtersvereniging. In de loop der tijd kwam er een mannen- en vrouwenvereniging en een zondagschool. Er werd een naai- en breischool opgericht.

Leden legden belijdenis des geloofs af in Twello, Nijbroek of andere plaatsen waar rechtzinnige predikanten stonden. Men kreeg een eigen onderkomen, een stenen gebouw aan de Wijkseweg, dat in de loop der tijd werd uitgebreid en verbeterd.

De oorlogsperiode 1914-1918 was ook voor de vereniging een moeilijke tijd met zoals altijd tijdens oorlogen enerzijds zedelijk verval, hoewel hier niet van ernstige

aard, en anderzijds een toename van kerkbezoek. Alles werd duurder en daarom kreeg de evangelist één gulden salarisverhoging.

Voorkomende klachten waren, dat leden zondags bezoeken aflegden of zelf bezoek kregen en dan niet naar de samenkomsten kwamen. Leden die naar de Goede Vrijdagmarkt in Deventer gingen en niet naar de bijeenkomst. Huwelijken met andersdenkenden was ook een groot probleem. Leden gingen naar de kerk in andere plaatsen. Niet op tijd aanwezig voor de samenkomsten. Sommige jongelui rookten en oudere mannen pruimden en dat kon niet in het huis des gebeds.

Er waren ook bepaalde dingen waar men zich voor inzette, maar die niet van de grond kwamen, zoals de oprichting van een afdeling geheelonthouders. Men verzette zich tegen de jaarlijkse kermis, men moest deze plaatsen der ijdelheid vermijden. Soms werd in de notulen vermeld dat over een of ander onderwerp langdurig was gediscussieerd, bijvoorbeeld over het salaris van de evangelist. De secretaris noteerde dan "Het welk ik niet kan mededelen."

Ondanks alle ups en downs werd er bij het vijfentwintigjarig bestaan twee dagen feest gevierd. Op de eerste dag was er 's middags een samenkomst van drie tot vijf uur waarvoor als sprekers ds. Sijperda en ds. Foecken waren uitgenodigd. Bij de samenkomst van zeven uur spraken alle oud-evangelisten. De tweede avond was voor de leden en huisgenoten, geleid door de eigen evangelist. Als eregasten waren uitgenodigd mademoiselle Crommelin, mevrouw Servatius, Baron van der Feltz en mr. H.H. Everts te Twello. Voor deze avond

werden ook de trouwe bezoekers uitgenodigd die geen lid waren. Er werd getrakteerd op koffie, broodjes en limonade.

De hereniging

Nadat de evangelisatie-aanhangers zich hadden afgescheiden van de vrijzinnige hervormde kerk, was de verstandhouding tussen beide partijen niet geweldig. Om te spreken van een regelrechte oorlogstoestand gaat te ver, maar veel genegenheid voor elkaar was er niet. Wanneer men de achterban van beide partijen zou willen omschrijven, dan kwam men bij de vrijzinnigen of modernen uit bij de grote boeren als leidinggevend. Wat betreft de orthodoxen of behoudende strengere groepering kwam men uit bij kleine zelfstandigen en arbeidende klasse.

Dat er een vorm van concurrentie of strijd ontstond is niet onlogisch, gezien de grote verschillen van beleving op het godsdienstige vlak. De zondagschool was één van de activiteiten die hiervoor zeer bruikbaar was. Vanaf de oprichting van de zondagschool bij de Evangelische Vereniging had men een kerstboom. De notulen vermelden hierover dat de kerstboom in die tijd iets bijzonders was. Na zijn intrede als predikant in 1900 te Terwolde begon ds. Pikelharing al spoedig met een zondagschool in de dorpskerk. Dit ging voor een deel ten koste van de zondagschool van de Evangelisatie omdat, zo vermeldde de notulen, hij verschillende arme ouders dwong hun kinderen bij hem te sturen. Wanneer de mogelijkheid aanwezig was, kregen arme kinderen met kerst een kledingstuk, naast de gebruikelijke chocola en sinaasappels die men uitdeelde tijdens het

kerstfeest. De notulen vermeldde dan "Een kerstfeest dat niet voor onze moderne dorpsgenoten hoefde onder te doen". Een andere keer stond er "Het kerstfeest werd volstrekt niet overschaduwed door het kerstfeest van de moderneren in het dorp, daar waren slechts ¼ van de kinderen van bij ons". Hier proeft men de concurrentie.

Bij de intrede van ds. Ten Bruggenkate lezen we in de notulen: "Jammer is het dat deze verandering geen verbetering is. Gods woord wordt nu ook niet zuiver in de gemeente gebracht. Ook gaan weer meer kinderen naar de zondagschool in de dorpskerk omdat ds. Ten Bruggenkate een innemend karakter heeft".

Niet alleen elkaar de loef afsteken, er was ook veel gechicaneer tussen beide partijen. Men wilde elkaar niet verstaan. Wanneer er weer eens contact tussen beide partijen was geweest, dan vermeldde de notulen: "De wil is er wel, maar de weg nog niet". Zo bleef alles bij het oude. Vanuit de Evangelisatie werden verwoede pogingen gedaan om invloed te krijgen in de dorpskerk door uitbreiding van de kerkeraad met twee leden uit de rechtzinnige stroming. Bovendien wilde men de evangelist benoemen tot hulpprediker die qua opleiding deze functie mocht vervullen. Ds. Van de Lecq liet zich zeer gunstig uit over de te benoemen Evangelist, maar benoemen was punt twee. Onder het motto "geen geld" werd de benoeming vooruitgeschoven. Uiteindelijk werden ze – jaren later – toch benoemd. Het verzoek om samen lidmaten te bevestigen werd op de lange baan geschoven. Het verzoek om viermaal per jaar een rechtzinnige predikant te laten preken in de dorpskerk werd goed gevonden mits de

vrijzinnige dominee mocht preken in de andere kerk. Een ruilpreek, het kwam er niet van. Men hield de problemen in stand of men vond wel nieuwe.

De correspondentie tussen beide partijen loog er ook niet om. Het ging van misverstand, al of niet bewust, tot omkoperij. Een brief met harde bewoordingen werd vaak beëindigd met "Het schrijven niet als vijandig op te vatten, maar in broederlijke zin", of iets van dien aard. In 1959 werd in een vergadering medegedeeld dat een ziek jongetje een kersttak van de kerkeraad van de dorpskerk had gekregen, spreker zegt: "We moeten op onze tellen passen".

Over het afscheid van evangelist De Jonge, dat in de dorpskerk werd gehouden, schreef de secretaris "De officiële afscheidsdienst in Terwolde op 16 december is tot grote wapenschouw geworden, de kerk was tot in alle hoeken gevuld, wij zullen hopen dat dit nog eens een prediking voor het vrijzinnige Terwolde is geweest".

In 1953 deed de evangelisatievereniging het verzoek om een dienst te mogen houden in de dorpskerk. Hiertegen bestonden bij het bestuur van de dorpskerk allerlei bezwaren. Later kwam de aap uit de mouw: de orthodoxen hadden meer kerk-gangers. Broeder Van de Wal had nog getracht dit in liefde op te lossen, maar het mocht niet baten. De notulen logen er niet om.

Naast al dit soort perikelen was er ook het nodige gekissebis over de centen, want beide partijen maakten deel uit van dezelfde Nederlands Hervormde Kerk. Een ieder wilde zijn deel uit de ruif.

Een van de vrijzinnige dominees maakte de opmerking dat Terwolde noch vrijzinnig

noch rechtzinnig was, maar eigenzinnig.

Het heeft voor dit verhaal geen nut alle strubbelingen breed uit te meten. De Evangelische gemeenschap kreeg in de loop der tijd steeds meer invloed op het gebeuren in de dorpskerk. Zondag 9 januari was voor het rechtzinnige deel der gemeente een dag om niet te vergeten, daar zij op die dag een meerderheid in de kerkeraad kregen. Daarmee waren alle problemen niet uit de wereld, maar na veel vijven en zessen kwam men toch tot elkaar. Na het vertrek van dominee Van der Lecq kwam er een rechtzinnig predikant, ds. Feenstra, een

Uit de bladen

Veel van de periodieken van de historische verenigingen uit de regio hadden dit voorjaar de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding als thema. De bladen van *De Broeklanden*, *Rheden-Rozendaal*, *Ons Markenboek* en *Ampt Epe* geven allemaal veel boeiende plaatselijke geschiedenissen

Ook het *Land van Lochem* is voor een groot gedeelte gevuld met bevrijdingsverhalen van lezers; herinneringen aan de laatste oorlogsdagen en de bevrijding. Het zijn ooggetuigenverslagen van veel verschillende gebeurtenissen, veelal vanuit het perspectief van een kind; want dat waren ze toen, de schrijvers van nu. Rob Prette beschrijft het onwerkelijke gevoel en de vreugde die hij ervaarde toen zijn familie, verscholen in de kelder vanwege de schietpartijen, vanaf de ingang de woorden

man met goede contactuele eigenschappen die veel heeft bijgedragen aan de eenwording. Het gebouwtje aan de Wijkseweg werd verkocht en de gelovigen gingen van toen af weer gezamenlijk naar de dorpskerk.

Bronnen

- Archief gemeente Voorst
- Archief Ned. Herv. Kerk Terwolde
- Archief Ned. ver. van Evangelisatie
- Archief OKV

door J. Roosenschoon

hoorde: 'Hello are you allright?' Steven Jan Hijink was elf jaar bij de bevrijding. Hij vertelt over de gebeurtenissen rondom zijn ouderlijk huis, boerderij Klein-Veldkamp in Laren. Er zijn nog veel Duitsers in de buurt die zich steeds, met mitrailleurs, verplaatsen om zich tegen de optrekkende Canadezen te verdedigen. Een verwarrende periode volgt als zowel Duitsers als Canadezen rond de boerderij sluipen. Uiteindelijk gaat de boerderij in vlammen op en doordat er ook persoonlijke verliezen zijn, is de bevrijding niet alleen een vreugdevol gebeuren.

Arent thoe Boecop heeft een prachtig verzorgd nummer over Elburg en Oranje. Met verhalen, foto's en afbeeldingen wordt de band tussen de Oranje-Nassaus en Elburg verduidelijkt. De eerste bijdrage gaat over

de geschiedenis van het Wilhelmus. Admiraal Jan Hendrik van Kinsbergen, die nauwe banden had met Elburg, speelde hierbij nog een opmerkelijke rol door het uitschrijven van een prijsvraag voor nieuwe volksliederen. Het Wilhelmus, een rederijkersgedicht op de wijs van een Frans soldatenlied, wordt uiteindelijk pas in 1932 het officiële volkslied. Verder is in dit nummer aandacht voor de bezoeken van Oranjes aan Elburg en voor de viering van koninginnedagen en Oranjefeesten door de jaren heen.

In het *Vittepraetje* van de historische vereniging van Harderwijk en Hierden schrijft W. van Wijk een verhaal over 'Bootschuivers door de eeuwen heen'. Bootschiivers zijn waarschijnlijk van oorsprong schippers die andere boten over de ondiepten 'schoven' zodat die hun lading aan land konden brengen. Zij gingen ook een rol spelen bij de overslag van goederen. Toen de overzeese handel ging floreren, kwa-

men er schepen met meer diepgang, de koggeschepen. Omdat deze niet meer bij de wal konden komen, werden de goederen op kleinere platbodems overgeladen. Het is niet helemaal duidelijk, maar waarschijnlijk deden de 'bootschuivers' dit ook en ze speelden ook een rol bij het vervoeren van de mensen die met de veerboten uit Amsterdam kwamen. Van Wijk vindt over dit onbekende beroep op internet alleen gegevens over Elburg en Harderwijk. Van 1494 tot 1853 hebben ze in ieder geval bestaan. Rond 1787 zijn ze, samen met de vissers, verenigd in het St. Petersgilde. Dit gilde zorgt, behalve voor economische regelingen, voor sociale ondersteuning voor zijn leden.

De Stichting Regiocontact Vecht Veluwe Ijsselstreek is interessant voor mensen die graag fietsen. Elk jaar brengen ze een aantal fietstochten uit met leuke beschrijvingen van de heemkundige, historische en landschappelijke aspecten van de omgeving

Lebuïnus, een grote onbekende

door D. Otten

De naam Bonifatius is algemeen bekend. Iedereen weet wel, dat Bonifatius en zijn metgezellen in het jaar 754 bij Dokkum werden vermoord. In het jaar 2004, het Bonifatius-jaar, werden in Dokkum de gebeurtenissen van 1250 jaar geleden uitvoerig herdacht en gevierd. Dat gebeurde met onder meer een congres, de première van een opera en een Bonifatius-streetparade met vijftien fanfarekorpsen. Van de missionaris Lebuïnus is meestal niet

meer bekend dan zijn naam, en dat hij de grondlegger was van de Grote of Lebuïnuskerk in Deventer. Al minder bekend is, dat voor hem op de plek met de naam Wilp een oratorium (= gebedshuis) werd gebouwd. Toch was Lebuïnus langer in ons land werkzaam dan Bonifatius. Bonifatius verrichtte slechts enkele jaren missionaire arbeid in het gebied dat we tegenwoordig Nederland noemen. Lebuïnus predikte vanaf zijn aankomst in het jaar 768 tot zijn

dood, in het jaar 772 of 773, in de IJsselstreek en het gebied ten oosten van de IJssel, dat bewoond werd door Saksische stammen.

Belangrijke oorzaken van het grote verschil in bekendheid tussen Bonifatius en Lebuïnus zijn, dat Bonifatius geschriften en brieven heeft nagelaten, dat hij als vooraanstaand geestelijke in een groot deel van Noordwest-Europa predikte en als kerkbestuurder optrad, en dat hij oud is geworden.

Van Lebuïnus is daarentegen geen enkel document bewaard gebleven. Wat we van hem weten staat in enkele zogeheten 'heiligenlevens' en gedichten die na zijn dood over hem werden geschreven. In de heiligenlevens, hagiografieën, staan helaas niet zo veel feitelijkheden over het optreden van Lebuïnus. De hagiografen hadden namelijk een ander doel voor ogen dan het schrijven van een gedetailleerde biografie over de heilige. Zij schreven vooral over de vroomheid en nederigheid van de hoofdpersoon. De heilige moest voor de lezer een lichtend voorbeeld zijn. Om de lezer ervan te doordringen hoe godvruchtig de heilige had geleefd, vertelden ze van wonderen die gedurende zijn leven en ook na zijn dood bij het graf waren geschied. De vroege hagiografen van Lebuïnus plaats-ten met hun beschrijving van zijn prediking, zijn moedige optreden en van de wonderen die aan zijn graf geschieden hem in de rij van grote missionarissen.

De drie korte heiligenlevens die over Lebuïnus en zijn optreden werden geschreven zijn:

a. het werk van een onbekende geestelijke,

- b. een verhaal over Lebuïnus dat bisschop Altfried van Munster vertelde in zijn 'Vita Sancti Liudgeri', en
c. een werkje van de geestelijke Hucbaldus dat hij eind negende eeuw schreef.

De belangrijkste gegevens daaruit zijn in chronologische volgorde:

~ Lebuïnus komt vanuit Engeland bij de Frankische abt Gregorius in Utrecht aan.

~ Lebuïnus vertrekt naar het grensgebied tussen Franken en Saksen.

~ Voor Lebuïnus wordt in Wilp een oratorium gebouwd.

~ Lebuïnus steekt de IJssel over en sticht een kerk bij Daventre.

~ De kerk wordt door de bevolking verwoest.

~ Lebuïnus gaat voor beraad naar Utrecht, keert terug en herbouwt de kerk.

~ Lebuïnus trekt het Saksenland in om te prediken.

~ Lebuïnus onderneemt een riskante bekeeringsexpeditie naar Marklo aan de Wezer en spreekt daar de volksvergadering toe.

~ Lebuïnus keert zonder resultaat terug, volhardt in zijn prediking en overlijdt kort daarna.

Er waren een paar redenen om bij het onderzoek naar de vroege veldnamen in de gemeente Voorst 1), waarmee anderhalf jaar geleden werd begonnen, extra aandacht te besteden aan de namen Wilp en Deventer, en aan de missionaris Lebuïnus, die met beide plaatsen direct te maken heeft gehad:

1. Wilp is niet alleen de vroegst genoteerde naam in de gemeente Voorst, maar ook van de hele Veluwe.

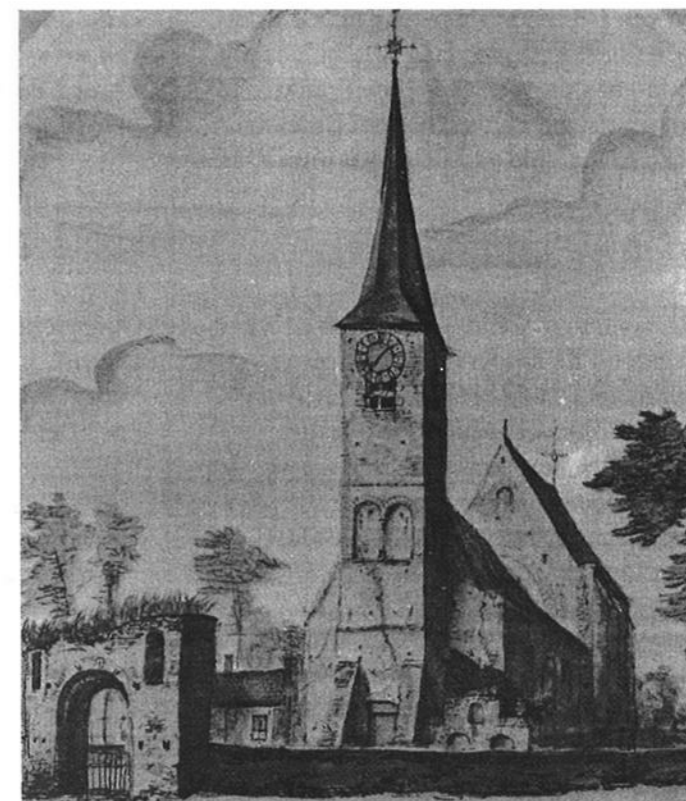
2. Wilp is van oorsprong een waternaam, met de betekenis 'bronwater', en had geen betrekking op de IJssel, maar op een bron, put of begin van een waterloop.

3. De naam Wilp is niet, zoals andere vroege namen, overgeleverd in een schenkingsoorkonde of een goederenregister, maar in enkele heiligenlevens over Lebuïnus.

4. Het vroegste heiligenleven over Lebuïnus noemt wel de naam Wilp, maar niet de naam van de plek aan de overzijde van de IJssel, waar Lebuïnus een kerk stichtte. De naam Daventre hoorde bij een nederzetting die verder landinwaarts lag.

Redenen voldoende om te onderzoeken

wat er kort na de aankomst van Lebuïnus in de IJsselstreek precies is gebeurd, en welke rol Lebuïnus daarbij heeft gespeeld. Om daar achter te komen moesten meer en andere bronnen worden aangeboord dan alleen kerkhistorische. En die bleken er te zijn. In de laatste decennia is veel historisch-geografisch en archeologisch onderzoek gedaan. De eeuwen na het wegtrekken van de Romeinen, de vroege Middeleeuwen, zijn daarom niet meer de 'duistere Middeleeuwen.' Er is nu veel meer bekend over onder meer de vroege bewoning, de nederzettingen- en ontginningsgeschiedenis, de migratie van de bevolking en de handels- en verkeersroutes. Een be-

Fragment van de tekening "Wilpe buiten Deventer" die Abraham Beerstraten in 1655 maakte (in particulier bezit). Het oudste deel van de Lebuïnuskerk is het romaanse schip uit de elfde eeuw.

trekkelijk nieuw gegeven is bijvoorbeeld, dat de Franken op de Veluwe grote economische belangen hadden. Ten zuiden van Apeldoorn bloeiden namelijk een grote ijzerindustrie en -export. Voor het grensgebied tussen Franken en Saksen was van belang, dat de IJssel zich in die tijd ontwikkelde tot een scheepvaartroute.

Met de verhelderende informatie uit de verschillende vakgebieden bleek het mogelijk om het vage beeld van de missionaris Lebuïnus veel contrastrijker te maken. Het resultaat van het onderzoek werd vastgelegd in een boekje met de titel 'Lebuïnus, een gedreven missionaris.' Onderwerpen die in het boekje aan de orde komen zijn onder meer: de Angelsaksische achtergronden van Lebuïnus, de macht van de Frankische staatskerk, de vraag of Lebuïnus een 'pion' of 'pionier' van het Frankische staatschristendom was, hoe het IJssellandschap er ten tijde van Lebuïnus uitzag, de

achtergrond en betekenis van de namen Lebuïnus, Wilp en Deventer, en hoe de kerstening van de Saksen verliep, ook na Lebuïnus' dood.

Het boekje zal in het najaar van 2005 verschijnen bij de gerenommeerde Uitgeverij Verloren in Hilversum. De omvang zal ongeveer 100 bladzijden zijn, er zijn 24 illustraties, een vijftal kaarten, enkele vertaalde tekstgedeelten uit de heiligenlevens, een literatuuropgave en een register.

1) Dankzij de vroege ontginning van de vruchtbare gronden is het aantal vroege veldnamen in Voorst veel groter dan in de andere gemeenten van de Noordoost-Veluwe. In de periode 770-1500 werden ruim 300 veldnamen genoteerd, waarvan er verscheidene tegenwoordig nog bekend en in gebruik zijn.

Nieuwe aanwinsten

door J. Lubberts

* Deventer getekend. Aquarellen en tekeningen uit de topografisch-historische atlas van het Deventer Museum "De Waag". Door N. Herweijer en C.H. Slechte.

* Deventer vertellingen "Opweg naar de soos". Door H.J. van Baalen.

* Voorst in cijfers, 2005. Uitgave afd. Burgerzaken gemeente Voorst.

* Den vaderland getrouwe. Verhalen over oorlog en verzet, samengesteld door M. Smedts.

* Zo zegge wie dat. Woorden, spreekwoorden en gezegdes uit Oldebroek. Samengesteld door de werkgroep Dialecten van de

Oudheidkundige vereniging "De Broeklanden".

* Van Op den Toega naar Teuge. Door J.J. Speelziek.

* Hoe vertel ik het mijn kinderen en kleinkinderen. Verhaal van een militair in Indonesië. Door J. van der Vliet.

* Het leven in de crisisjaren 1929-1939. Diverse schrijvers.

* Reizen door de Benelux, de provincie Gelderland. Red. L. Bridts.

* Archief zwembad Terwolde.

* Een aantal oude kranten en kinderboekjes.